

Naslov originala:
THE LEFT HAND OF DARKNESS
Ursula K. Le Guin

Copyright © Ursula K. Le Guin 1969
Copyright © ovog izdanja Kontrast izdavaštvo 2019

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Urednica:
Jelena Nidžović

Prevod:
Darko Tuševljaković

Lektura i korektura:
Kontrast

Grafičko oblikovanje:
Jelena Lugonja

Prelom:
Danilo Lučić

Štampa:
F.U.K. d.o.o.

Tiraž:
1000

Izdavač:
Kontrast, Beograd
Klaonička 2, Zemun
e-mail: jakkontrast@gmail.com
kontrastizdavastvo.com
facebook.com/KontrastIzdavastvo
www.glif.rs

Ursula K. Le Gvin
LEVA RUKA TAME

Prevod: Darko Tuševljaković

Beograd, 2019.

IGRA SVETLOSTI I SENKE

LEVA RUKA TAME je jedan od najznačajnijih feminističkih naučnofantastičnih romana druge polovine dvadesetog veka. *Leva ruka tame* je jedan od najznačajnijih feminističkih naučnofantastičnih romana. *Leva ruka tame* je jedan od najznačajnijih naučnofantastičnih romana. *Leva ruka tame* je jedan od najznačajnijih romana.

Leva ruka tame je jedan od romana koji, u tradiciji remek-dela klasične književnosti, svakim novim čitanjem otkrivaju čitaocu nešto novo; jedan je od romana koji se rado čitaju u raznim uzrastima i životnim periodima, i pritom svaki put ostavljaju jedinstveni, zaokruženi utisak (koji će pri svakom narednom čitanju biti drugačiji – kompletniji, iako se mi uporno pitamo kako je to moguće, kad je prethodno iskustvo već bilo dovoljno upotpunjeno). *Leva ruka tame* je društveno angažovan roman, politički roman, misaoni eksperiment, filozofski roman, avanturistički roman – i samim tim što jeste toliko toga, on izmiče jasnoj klasifikaciji, stoji sam za sebe u moru lepe književnosti nastale u drugoj polovini minulog veka, kao deo širih arhipelaga, ali ipak samostalan, dovoljno snažan da ne mora da traga za identitetom u gomili. To je priča o prijateljstvu i poverenju, o odanosti i poštenju: to je – iznad ili ispod svega – knjiga o ljubavi između dvoje ljudi. Jednog koji je nalik svima nama i jednog drugačijeg od nas. To je roman o nama i našem odnosu prema onome što

nismo mi ili onome što *mislimo* da nismo, i to se može shvatiti individualno i kolektivno. To je roman o pitanjima pola, kao i roman o pitanjima bola. Ako ta pitanja, zapravo, nisu istovetna. To je roman o kom je dosad mnogo toga napisano; delom su to pisali drugi, delom njegova autorka, u svojim predgovorima i esejima, jer, u tradiciji remek-dela klasične književnosti, on iziskuje naknadno promišljanje i ne želi da vas ostavi na miru nakon što ste sklopili korice. To je roman u kom je malo toga crno ili belo, ali koji rešenje ne nudi u sivom. Čak ni njegovi snežni i vulkanski krajolici, priroda dovedena do ekstrema, ne trpe jednostavne podele. To je roman koji je istovremeno diskretan i direktan. Koji pripoveda a ne propoveda, iako ima šta da poruči. To je roman ispunjen strašću, strašću Le Gvinove prema pisanju, strašću njenih likova prema bliskim osobama, prema domovini, prema svetu u kom žive, prema svemu onome što njih (i nas) čini ljudskima, bilo to dobro ili loše – ali i strašću nas koji ga čitamo, jer je veoma teško ostati hladan pred dramom, tragičnošću i humanošću koje izvire iz stranica *Leve ruke tame*.

Ovaj roman je savršena, složena metafora, ispunjena živim likovima i životnim situacijama, osmišljenom i veličanstvenom scenografijom i dijalozima koji se urezuju u pamćenje. Jedna od najvećih vrlina *Leve ruke tame* jeste što ti likovi, prizori i situacije ne ostaju upamćeni samo kao nešto što se pročitalo, već kao nešto što se proživelo; u neku ruku kao da se prisećamo sopstvenih uspomena, kao da iz sebe izvlačimo nešto što nam je dobro poznato, mada je možda ostalo zatureno pod teretom svakodnevice. A stvoriti takav utisak kod čitaoca u nečemu što je, suštinski i bez ikakvog uvijanja, delo naučne fantastike, veliki je uspeh. Možda i najveći. To je, bez sumnje, razlog zašto *Leva ruka tame* nikada i ni u kom aspektu neće zastariti.

Leva ruka tame je u moj život ušla prilično rano i tada sam je, pretkraj osnovne škole, čitao kao omladinski roman – njegova avanturistička strana, njegovi neobični krajolici i egzotični žitelji, ostavili su najveći utisak na mene. Međutim, grad u kom sam u to

vreme živeo nalazio se u blokadi, iznuren glađu i tutnjanjem artiljerije sa druge strane brdâ, pa je u toj atmosferi čitanje knjige o planeti na kojoj rat ne postoji predstavljalo neprocenjivu dragocenost. Kasnije, tokom srednjoškolskog čitanja, zemlja u kojoj sam živeo bila je u ekonomskoj blokadi i nemaština nas je izjedala poput moljaca u ormaru s posteljinom. Čitati tada o društvu koje vekovima, milenijumima, opstaje u ekstremnim uslovima, ali u kom ne postoje izraziti bogataši, kao ni velika sirotinja (jer vrednosti koje oni prepoznaju i uvažavaju nisu isključivo materijalne), bilo je spasonosno. Nije moglo da ublaži nepravdu na delu, ali mi jeste pokazivalo da postoji način da se najteže okolnosti istrpe, a da se pritom sačuva zdrav razum. Tokom našeg trećeg susreta, pred sam kraj milenijuma, dok su avioni nadletali grad u kom sam živeo i iz sebe sipali hladnu, proračunatu smrt, čitao sam o ljudima koji smatraju neprimerenim da se čovek ikad otisne sa tla. To je svet u kom ne postoje letelice. Ne postoje, doduše, ni ptice, ali zato umesto njih vetar i sneg pevaju pesmu o ljubavi, prijateljstvu, zajedništvu i samoći. I sada, tokom našeg četvrtog druženja, dok se zatičemo u svetu koji olako zaboravlja vrednosti koje je nekad izgradio i lomi se u pokušaju da uspostavi nove, otkrivam ono što je možda više nego očigledno, ali, kao što rekoh, svako novo čitanje donosi nove uvide: iako je napisan pre tačno pola veka, roman *Leva ruka tame* je danas aktuelniji nego ikad pre, što njemu, kao umetničkom delu, sasvim ide u prilog, mada nisam siguran koliko ide u prilog nama, ljudima, ovom svetu.

Čini se da i glavnotokovska književna kritika, poput mene, „kasno pali“, jer je tek tokom poslednjih godina, pretkraj dugog i plodotvornog života, Ursula K. Le Guin najšire prepoznata kao velika američka i svetska spisateljica čija će umetnička zaostavština – u najvećoj meri smeštena u okvire žanra, ali istovremeno oslobođena žanrovskih ograničenja – zauvek ostati da oplemenjuje i upotpunjuje svetsku književnu tradiciju i služi kao uzor i inspiracija generacijama čitalaca i pisaca. *Leva ruka tame* predstavlja vrhunac njenog književnog rada i najbolji primer dosega

njenih kreativnih sposobnosti, a težnja Ursule K. Le Gvin za jingangovskom ravnotežom – oličena podjednako u njenom životu i u njenim knjigama, možda ponajviše u ovoj pred vama – u svetu koji srlja ka podelama, nejednakostima i neumerenostima, ostaje ideal koji suštinski poništava razliku između života i umetnosti. Jer: *Svetlost je leva ruka tame, a tama je desna ruka svetlosti...*

Darko Tuševljaković
avgust 2019.

PREDGOVOR

NAUČNA FANTASTIKA se često opisuje, pa čak i definiše, kao ekstrapolativna. Pisac naučne fantastike bi trebalo da uzme neki sadašnji trend ili fenomen, pročisti ga i pojača zbog dramskog efekta, i produži ga u budućnost. „Ako se ovo nastavi, evo šta će se dogoditi.“ Tako nastaje predviđanje. Taj metod i dobijeni rezultati uveliko podsećaju na naučnika koji hrani miševе velikim dozama čistog koncentrata kako bi predvideo šta bi moglo da se desi ljudima koji bi tu hranu jeli u malim dozama tokom dužeg vremenskog perioda. Rezultat će gotovo neizbežno biti rak. Tako je i sa rezultatom ekstrapolacije. Čista ekstrapolativna dela naučne fantastike u zaključcima uglavnom dosežu dokle je dosegao i Rimski klub¹: negde između postepenog ukidanja ljudske slobode i potpunog istrebljenja života na Zemlji.

To bi moglo da objasni zašto mnogi ljudi koji je ne čitaju naučnu fantastiku opisuju kao „eskapističku“, ali pri dubljem ispitivanju priznaju da je ne čitaju zato što je „toliko depresivna“.

Gotovo sve što se dovede do logičkog ekstrema postaje depresivno, ako ne i kancerozno.

1. Rimski klub – međunarodna nevladina nezavisna organizacija koja se bavi globalnim problemima i čiji je cilj produbljivanje svesti u vezi sa specifičnostima društvenog razvoja u epohi naučno-tehnološke evolucije. (Prim. Prev.)

Na sreću, iako ekstrapolacija predstavlja element naučne fantastike, naučna fantastika se nipošto ne može svesti na nju. Ekstrapolacija suviše racionališe i pojednostavljuje stvari da bi zadovoljila maštovit um, piščev ili čitaočev. Varijable dodaju začim životu.

Ova knjiga nije ekstrapolativna. Ako želite možete da je čitate, kao i mnoge druge knjige naučne fantastike, kao misaoni eksperiment. Zamislimo (reče Meri Šeli) da je mladi lekar u svojoj laboratoriji stvorio ljudsko biće; zamislimo (reče Filip K. Dik) da su Saveznici izgubili u Drugom svetskom ratu; zamislimo da je ovo ili ono ovakvo ili onakvo, i posmatrajmo šta će se dogoditi... U tako nastaloj priči ne mora se žrtvovati moralna složenost primerena savremenom romanu, niti će u njoj postojati ugrađeni ćorsokaci; misao i intuicija moći će slobodno da se kreću unutar okvira koje određuju jedino uslovi eksperimenta, a koji zaista mogu da budu široko postavljeni.

Cilj misaonog eksperimenta, u smislu u kom su termin koristili Šredinger i drugi fizičari, nije da predvidi budućnost – Šredingerov najslavniji misaoni eksperiment zapravo pokušava da pokaže da se „budućnost“, na kvantnom nivou, *ne može predvideti* – već da opiše stvarnost, sadašnji svet.

Naučna fantastika ne predviđa; ona opisuje.

Predviđanja iznose proroci (besplatno), vidovnjaci (koji to obično naplate, te su, stoga, za života više cenjeni nego proroci) i futurolozi (za platu). Predviđanje je posao proroka, vidovnjaka i futurologa. Ono nije posao romansijera. Posao romansijera je da laže.

Hidrometeorološki zavod će vam reći kakve se vremenske prilike očekuju u naredni četvrtak, a korporacija Rand će vam reći kako će izgledati dvadeset prvi vek. Ne preporučujem da se obraćate piscima beletristike za takve informacije. To se njih ne tiče. Oni samo pokušavaju da vam kažu kakvi su oni sami, i kakvi ste vi – šta se, zapravo, dešava – kakve su vremenske prilike sada, danas, ovog trenutka, kiša, sunce, gledajte! Otvorite oči;

slušajte, slušajte. To je ono što romansijeri govore. Ali oni vam ne govore šta ćete videti ili čuti. U stanju su jedino da vam pričaju o onome što su videli i čuli, tokom vremena koje su proveli na ovom svetu, a čiju su jednu trećinu utrošili u spavanje i sanjanje, dok su drugu trećinu proveli lažući.

„Istina protiv sveta!“ Da. Naravno. Pisci lepe književnosti, barem u trenucima smelosti, zaista žude za istinom: žele da je otkriju, da je izgovore, da joj služe. Ali oni joj prilaze na neobičan i iskrivljen način, tako što izmišljaju ljude, mesta i događaje koji nikad nisu postojali niti se desili – niti će – a zatim detaljno i nadugačko pripovedaju o tim svojim fikcijama, uz obilje emocija, da bi, kada privedu kraju zapisivanje gomile laži, rekli: Evo! To je istina!

Možda će se poslužiti raznoraznim činjenicama kako bi potkrepili to svoje tkanje od laži. Možda će opisati zatvor Maršalsi, koji je zaista postojao, Borodinsku bitku, koja je zaista vojevana, postupak kloniranja, koji se zaista odvija u laboratorijama, ili propadanje ličnosti, koje se navodi u stvarnim udžbenicima iz psihologije, i tako dalje. Težina tog proverljivog mesta-događaja-fenomena-ponašanja čitaoca navodi da zaboravi da čita čistu izmišljotinu, istoriju koja se odigrala jedino u autorovom umu, toj neodredivoj regiji. U stvari, dok čitamo roman, mi smo ljudi – otkaćeni. Verujemo da postoje ljudi kojih nema, čujemo njihove glasove, posmatramo zajedno s njima Borodinsku bitku, možda čak postanemo i Napoleon. Zdrav razum se vraća (u većini slučajeva) kad zatvorimo korice knjige.

Da li je onda uopšte čudno to što nijedno društvo istinski vredno poštovanja nikad nije verovalo umetnicima?

Ali pošto je toliko zabrinuto i zbunjeno, naše društvo traži nekog da ga predvodi i ponekad poklanja sasvim neprimereno poverenje svojim umetnicima, koristeći ih kao proroke i futurologe.

Ne tvrdim da umetnici ne mogu da budu vidoviti, nadahnuti: da ih ne može pogoditi *proviđenje*, kada bog progovori kroz

njih. Ko bi još želeo postane umetnik kad ne bi verovao da se takve stvari dešavaju? Kad ne bi *znao* da se takve stvari dešavaju, jer je osetio kako se bog u njemu služi njegovim jezikom, njegovim rukama? Možda samo jednom, jednom u životu. Ali jednom je dovoljno.

Niti bih tvrdila da je jedino umetnik toliko opterećen i privilegovan. I naučnik je taj koji se priprema, taj koji priprema teren za inspiraciju, radeći iz dana u noć, dok spava i dok je budan. Pitagora je dobro znao da bog govori kroz geometriju jednako kao i kroz snove; kroz harmoniju čiste misli kao i kroz harmoniju zvuka; kroz brojeve koliko i kroz reči.

Ali reči su te koje stvaraju nevolju i nered. Sada se od nas traži da reči smatramo korisnima samo na jedan način: kao znakove. Naši filozofi, neki od njih, hteli bi da prihvatimo da reč (rečenica, izjava) ima vrednost samo ukoliko poseduje jedno značenje, ističe jednu činjenicu koja je razumljiva racionalnom intelektu, logičnu i – u idealnim uslovima – merljivu.

Apolon, bog svetlosti, razuma, srazmere, harmonije, brojeva – Apolon zaslepljuje one koji mu se klanjaju iz prevelike blizine. Ne gledajte pravo u sunce. Svratite s vremena na vreme nakratko u zamračeni bar i popijte pivo s Dionisom.

Pričam o bogovima, a ateista sam. Ali sam i umetnik, pa, samim tim, i lažov. Ne verujte ni u šta što kažem. Govorim vam istinu.

Jedina istina koju shvatam i umem da izrazim jeste, logički gledano, laž. Psihološki gledano, ona je simbol. Estetski gledano, to je metafora.

O, divno je kad te pozovu da učestvuješ na futurološkim kongresima na kojima naučnici koji proučavaju sisteme izlažu svoje veličanstvene apokaliptične grafikone i kad te novinari pitaju kako će Amerika izgledati 2001. godine, i tako to, ali posredi je užasna greška. Ja pišem naučnu fantastiku, a naučna fantastika nije o budućnosti. Ja o budućnosti ne znam ništa više nego vi, zapravo verovatno znam manje od vas.

Ova knjiga nije o budućnosti. Da, ona počinje izjavom da se dešava u „ekumenskoj godini 1490-97“, ali nije valjda da verujete u to?

Da, u njoj su ljudi zaista androgini, ali to ne znači da predviđam da ćemo za hiljadu ili više godina svi biti androgini, niti objavljujem da bismo, dovraga, svi do jednog trebalo da budemo androgini. Ja naprosto na neobičan, iskrivljen način primeren naučnoj fantastici, kroz misaoni eksperiment, primećujem da mi to već jesmo, ako nas pogledate u određenom čudnom času, po određenom vremenu. Ja ne predviđam, niti propisujem. Ja opisujem. Opisujem određene aspekte psihološke stvarnosti onako kako to romansijeri čine, a to je putem izmišljanja složenih, opširnih laži.

Dok čitamo roman, bilo koji roman, mora nam biti savršeno jasno da je cela stvar besmislica, a onda, tokom čitanja, moramo da poverujemo u svaku reč. Naposletku, kada ga pročitamo, možda ćemo – ako je roman dobar – otkriti da smo donekle drugačiji nego pre čitanja, da smo se malko promenili, kao da smo upoznali nekog novog, prešli ulicu po prvi put. Međutim, veoma je teško *reći* šta smo tačno naučili, kako smo se to promenili.

Umetnik se bavi onim što ne može da se iskaže rečima.

Umetnik čiji je medij književnost to čini *rečima*. Romansijer rečima izriče ono što ne može da se iskaže rečima.

Reči se, paradoksalno, ovde mogu koristiti zato što, pored semiotičkog, one imaju i simboličko ili metaforičko značenje. (Takođe imaju i zvuk – što uopšte ne zanima lingvističke pozitiviste. Rečenica ili pasus nalik je akordu ili harmonskom nizu u muzici: čak i ako se čita u tišini, istančano uho će je možda bolje razumeti od istančanog uma.)

Sva književnost je metafora. Naučna fantastika je metafora. Od ostalih oblika književnosti se razlikuje, čini se, po upotrebi novih metafora, koje crpe iz onoga što uveliko dominira savremenim životom – nauke, svih nauka, i tehnologije, kao i relativističkog i istorijskog pogleda na svet. Putovanje kroz svemir

jedna je od tih metafora; baš kao i alternativno društvo, alternativna biologija; druga je budućnost. Budućnost je, u književnosti, metafora.

Metafora za šta?

Da to umem da saopštim nemetaforički, ne bih ispisala sve ove reči, ovaj roman; a Genli Aj nikad ne bi seo za moj sto i poslužio se mojim mastilom i trakom za pisaću mašinu ne bi li prilično svečano saopštio meni, a i vama, da je istina stvar mašte.

Ursula K. Le Gvin

1976.

Za Čarlsa
sine qua non

1. PARADA U ERENRANGU

Iz Hainskih arhiva. Transkript ansiblovog dokumenta 01-01101-934-2-Geten: Stabilu na Olulu: Izveštaj Genlija Aja, prvog mobila na Getenu/Zimi, 93. hainski ciklus, ekumenska godina 1490-97.

Podneću izveštaj kao da pričam priču, jer su me, dok sam bio dete, na mom svetu naučili da je Istina stvar mašte. U zavisnosti od toga kako je izložena, najpouzdanija činjenica može da podbaci ili odnese prevagu: nalik onom jedinstvenom organskom dragulju iz naših mora, koji kad ga nosi jedna žena dobija na sjaju, dok na drugoj tamni i pretvara se u prah. Činjenice nisu ništa čvršće, skladnije, uobličnije od bisera. Ali i činjenice i biseri su osetljivi.

Priča nije samo moja, niti je pričam samo ja. Zapravo uopšte nisam siguran čija je ovo priča; vi ćete to bolje proceniti. Ali ona jeste celovita i ako katkad bude delovalo da se činjenice menjaju promenom glasa, pa, tada možete da birate one koje vam se najviše dopadaju; ipak, nijedna od njih nije pogrešna i sve čine jednu priču.

Ona počinje 44. dijurnala 1491. godine, koji se na planeti Zimi, u državi Karhidi, naziva odharahad tuva, ili dvadeset drugi dan trećeg meseca proleća Prve godine. Ovde je uvek Prva godina. Svakog prvog dana u godini menjaju se jedino datiranja prošlih i narednih godina, pošto se broje unazad i unapred od jedinstvene Sadašnjosti. Stoga je u Erenrangu, prestonici Karhide, bilo proleće Prve godine i ja sam se nalazio u životnoj opasnosti a da toga nisam bio svestan.

Sudelovao sam u paradi. Koraćao sam odmah iza gosivora, a neposredno ispred kralja. Padala je kiša.

Kišni oblaci iznad tamnih kula, kiša koja lije po dubokim ulicama, mračni kameni grad šiban olujom kroz koji polako krivuda zlatna žila. Prvo stupaju trgovci, velikodostojnici i zanatlije grada Erenranga, red za redom, veličanstveno odeveni, lako se probijaju kroz kišu kao ribe kroz more. Lica su im budna i spokojna. Ne marširaju ukorak. Ovo je parada bez vojnika, niko čak ni ne oponaša vojnike.

Slede ih lordovi, gradonačelnici i poslanici, po jedna osoba ili njih pet, četrdeset i pet ili četiri stotine, iz svih oblasti ili podoblasti Karhide; dugačka, dekorativna povorka koja se kreće praćena muzikom metalnih rogova i šupljih komada kosti i drveta, kao i suvim, čistim pojem elektrićnih frula. Raznovrsni barjaci velikih oblasti prepliću se pod udarima kiše stvarajući šareni haos, dok žute zastavice obeležavaju put, a razne melodije svih tih grupa sućeljavaju se i ukrštaju u mnoštvu ritmova koji odjekuju dubokom kamenom ulicom.

Zatim stiže trupa žonglera koji bacaju uglaćane zlatne kugle uvis, na blistave putanje, pa ih hvataju i opet bacaju, tvoreći opsene bleštavih fontana. Odjednom, kao da su doslovce uhvatile svetlost, zlatne kugle blešte poput stakla: sunce se probija.

Za njima, četrdeset muškaraca u žutom svira gosivore. Gosivor, koji se svira jedino u prisustvu kralja, proizvodi sumanuto, neprijatno tuljenje. Kada ih se svih četrdeset zajedno oglasi, glava puca, kule Erenranga podrhtavaju, a poslednje kapi kiše ispadaju iz vetrom nošenih oblaka. Ako je ovo kraljevska muzika, nije ni čudo što su svi karhidski kraljevi ljudi.

Sledi kraljeva svita, stražari, gradski i dvorski činovnici i dostojanstvenici, zamenici, senatori, kancelari, ambasadori, lordovi kraljevstva; niko od njih ne hoda ukorak niti u vrsti, ali svejedno svi kroće s velikim ponosom; a među njima je i kralj Argaven XV, u beloj tunici, košulji i čakširama, sa kožnim dokolenicama boje šafrana i zašiljenom žutom kapom. Zlatni prsten je jedini ukras

na njemu i jedino zvanično obeležje. Iza ove grupe osam stasitih momaka nosi kraljevsku nosiljku, optočenu žutim safirima, u kojoj se nijedan kralj vekovima nije vozio, ceremonijalnu relikviju iz Davnina. Pokraj nosiljke korača osam stražara naoružanih „jurišnim puškama“, takođe relikvijama iz varvarskije prošlosti koje, doduše, nisu bile prazne, već ispunjene sačmom od mekog gvožđa. Smrt korača iza kralja. Iza smrti stupaju đaci zanatskih škola, učilišta i trgovačkih škola, kao i članovi kraljevskog ognjišta, dugački redovi dece i omladine u belom, crvenom, zlatnom i zelenom; dok na začelju povorke tiho i sporo napreduje veliki broj mrkih automobila.

Kraljeva svita, u kojoj sam bio i ja, okuplja se na platformi sastavljenoj od sveže istesanog drveta pokraj nezavršenog luka Rečne kapije. Povod za paradu je dovršavanje tog luka, čime se okončava izgradnja novog puta i Rečne luke Erenranga, veliki posao drenažiranja, izgradnje i putogradnje koji je trajao pet godina i zbog kog će se vladavina Argavena XV isticati u analima Karhide. Svi stojimo prilično stešnjeni na toj platformi u svojim mokrim i teškim odorama. Kiša je prestala, obasjava nas sunce, prekrasno, blistavo, prevrtljivo sunce Zime. Obraćam se osobi s moje leve strane: „Toplo je. Baš je toplo.“

Osoba s moje leve strane – zdepasti, tamnopusi Karhiđanin začesljane, teške kose, koji je na sebi nosi tešku tuniku protkanu zlatom i tešku belu košulju, teške čakšire i ogrlicu od teških srebrnih alki širokih kao dlan – ta osoba mi, znojeći se obilato, uzvraća: „Zaista jeste.“

Dok stojimo nagurani na platformi svuda oko nas pružaju se lica žitelja grada, okrenuta nagore, nalik gomili smeđih oblutaka, na kojima svetlucaju hiljade pozornih očiju.

Kralj zatim počinje da se uspinje mostom od sirove drvene građe koji od platforme vodi ka vrhu luka čiji se nespojeni stubovi dižu nad gomilom, dokovima i rekam. Dok se penje, masa se komeša i progovara horskim mrmljanjem: „Argaven!“ On im ne uzvraća. Oni to i ne očekuju. Gosivori se oglašavaju gromkim

disonantnim urlikom, pa zamuknu. Tišina. Sunce obasjava grad, reku, svetinu i kralja. Zidari su u podnožju pustili u rad električni čekrk i dok se kralj podiže, završni kamen luka ga pretiče u svojoj korpi, diže se iznad njega, pa biva spušten i postavljen na mesto gotovo bez ikakvog zvuka, iako je posredi ogroman klin težak tonu, u procep između dva stuba, spajajući ih u jedan, u jedno, u luk. Zidar sa mistrijom i kantom čeka kralja na skeli; svi ostali radnici spustili su se niz merdevine od užadi, nalik na roj buva. Kralj i zidar kleče, visoko između reke i sunca, na svom parčetu drveta. Uzevši mistriju kralj počinje da malteriše dugačke spojeve završnog kamena. Ne mrljavi kako bi odmah potom predao mistriju zidaru, već metodično obavlja posao. Cement koji koristi ružičaste je nijanse i drugačiji je od ostalog građevinskog materijala, i pošto sam pet ili deset minuta posmatrao marljivog kralja kako radi, sada pitam osobu s moje leve strane: „Da li se kod vas završni kamen uvek malteriše crvenim cementom?“ Jer ista ta boja može se videti oko završnog kamena na svakom od lukova Starog mosta, koji se, prelep, pruža preko reke uzvodno od ovog luka.

Brišući znoj s tamnog čela, taj *muškarac* – moram reći *muškarac*, pošto sam za njega već upotrebio muški rod – odgovara: „Veoma davno, završni kamen se uvek fiksirao malterom načinjenim od mlevenih kostiju pomešanih sa krvlju. Ljudskih kostiju i ljudske krvi. Jer vidite, bez krvne veze luk će pasti. Danas koristimo životinjsku krv.“

On često tako govori, otvoreno ali oprezno, ironično, kao da je stalno svestan toga da ja posmatram i procenjujem stvari kao tuđin: jedinstveno stanovište za pripadnika tako izolovane rase i nekog na tako visokom položaju. On je jedan od najmoćnijih ljudi u zemlji; nisam siguran koji je odgovarajući istorijski ekvivalent njegovog položaja, vizir, premijer ili kancelar; karhidska reč za to je Kraljevo Uho. On je gospodar jedne oblasti i lord kraljevstva, on pokreće krupne događaje. Njegovo ime je Terem Hart rem ir Estraven.